

Protection of human rights and freedoms by district police officers during the protection of public order in non-urban area

Дотримання прав і свобод людини дільничними офіцерами поліції під час охорони публічного порядку в сільській місцевості

Vladyslav Melnyk

Ключові слова:

забезпечення прав і свобод людини, правоохоронні органи, поліція, дільничний офіцер поліції, сільська місцевість, охорона публічного порядку, правопорушення.

Key words:

protection of human right and freedoms, law enforcement bodies, police, district police officer, non-urban area, protection of public order, offenses.

Вступ. Сучасний процес реформування України в контексті європейської інтеграції вимагає неухильного забезпечення конституційних норм, дотримання прав і свобод людини і громадянина. Згідно зі ст. 3 Конституції України, людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.¹ Відповідно до ст. 102 Основного закону нашої держави, гарантом додержання прав і свобод людини і громадянина визнається Президент України.

Зазначимо, що конституційні положення про права і свободи людини й громадянина цілком узгоджуються з відповідними положеннями міжнародних правових актів, як-от Загальна Декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.), Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.), Європейська конвенція з прав людини (1950 р.), що свого часу були ратифіковані Україною.

Актуальність дослідження. Конституцією України реалізація прав, свобод і обов'язків покладається на прокуратуру, органи правосуддя, інші правоохоронні органи. Факти порушень прав людини правоохоронними органами, неефективна їх діяльність щодо забезпечення охорони публічного порядку та публічної безпеки породжують у населення недовіру як до них, так і до державної влади загалом.

Правові, економічні та соціальні процеси, що сьогодні тривають, не обійшли стороною і правоохоронні органи, зокрема поліцію (до 7 листопада 2015 р. – міліція), реформа якої розпочалася з ухваленням Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII², яким передбачено низку прогресивних норм, що закріплюють гарантії дотримання прав і свобод людини та відповідають міжнародним стандартам.

Ефективне забезпечення прав і свобод людини у роботі органів поліції також вимагає концептуально нових підходів до організаційно-правових засад їхньої діяльності. Нові принципи діяльності поліції, зокрема і в сільській місцевості, викликані необхідністю підвищення рівня ефективності їхньої діяльності, якості надання поліцейських послуг, підвищення авторитету поліції та рівня довіри громадян.

¹ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

² Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

Сьогодні права людини являють собою значну частину загальнолюдської культури, визнаються найвищою цінністю. Розуміння природного характеру прав і свобод людини звільняє особу від надмірної залежності від держави, дає їй можливість захистити власні права від будь-яких посягань. Повага до демократичних принципів, прав людини й основоположних свобод, як зазначено в Гельсінському заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі, Паризькій хартії для нової Європи та в інших відповідних документах щодо захисту прав людини, а також повага до принципу верховенства права повинні стати фундаментом внутрішньої та зовнішньої політики нашої держави.³

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблемних питань щодо забезпечення дотримання прав і свобод людини в діяльності співробітників поліції (органів внутрішніх справ), зокрема і дільничних офіцерів поліції (дільничних працівників міліції) присвячено низку наукових праць провідних вітчизняних і закордонних учених, а саме: В.Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, Ю. П. Битяка, І.Л. Бородіна, А. С. Васильєва, В.С. Венедиктова, І.П. Голосніченка, І.О. Ієрусалімова, Р.А. Калюжного, С.В. Ківалова, В.В. Коваленка, І. П. Козаченка, О.І. Козаченка, А.М. Колодія, В.К. Колпакова, С.Ф. Константінова, А.Т. Комзюка, М.В. Корнієнка, Ю.Ф. Кравченка, Г.Б. Кузьмичих, М.В. Лошицького, Н.Р. Нижник, В.І. Олефіра, В.Ф. Опришка, О.І. Остапенка, П.М. Павлика, В.П. Петкова, В.Ф. Погорілка, Ю.І. Римаренка, О.П. Рябченко, А.О. Селіванова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, Ж.В. Удовенка, О.Ф. Фрицького, Ю.С. Шемшученка, В.К. Шкарупи, О.Н. Ярмиша та ін.

Адміністративно-правові питання діяльності дільничних офіцерів поліції (дільничних працівників міліції) щодо забезпечення прав і свобод людини, особливості організації їхньої діяльності в сільській місцевості були предметом розгляду таких науковців, як: І.В. Бойко, А.О. Геворкян, Р.А. Журавльов, Т.І. Заславська, В.В. Кузнєцова, П.В. Макушев, І.Б. Мучнін, Р.В. Рикіна, В.І. Старовіров, С.В. Тишков та ін.

Метою статті є дослідження проблемних питань, пов'язаних з дотриманням прав і свобод людини дільничними офіцерами поліції під час охорони публічного порядку в сільській місцевості, та вироблення шляхів підвищення ефективності їхньої діяльності з урахуванням сучасного розвитку нашого суспільства, держави, законодавства в зазначеній сфері.

Виклад основного матеріалу. Національна поліція України – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку.⁴

Ст. 2 «Завдання поліції» р. I «Загальні положення» Закону України «Про Національну поліцію» передбачено, що завданнями поліції, зокрема і дільничних офіцерів поліції, є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) гарантування публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.⁵

Відповідно до ст. 6 «Верховенство права» р. II «Принципи діяльності поліції» зазначеного Закону:

1. Поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого, людина, її права і свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.
2. Принцип верховенства права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.⁶

Також, ст. 7 «Дотримання прав і свобод людини» передбачено, що під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє

³ Права людини в діяльності поліції: [практичний посібник]. – Фонд ім. Фрідріха Еберта. – НАВС. – Серпень, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/12804.pdf>.

⁴ Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

⁵ Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

⁶ Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

їх реалізації. Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції. Здійснення заходів, що обмежують права і свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування.⁷

Варто звернути увагу і на такий прогресивний крок – вперше на законодавчому рівні було вироблено внутрішній механізм припинення проявів катування поліцейськими та неналежного поведіння (ч. 4 ст. 7): «Поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поведіння чи покарання. У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У разі приховування фактів катування або інших видів неналежного поведіння поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності».⁸

Крім того, у діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних, інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками (ч. 5 ст. 7).⁹

Зазначимо, що на виконання положень вищезазначеного Закону України у структурі Центрального апарату Національної поліції створено Управління забезпечення прав людини, до завдань якого віднесено:

1. Забезпечення контролю дотримання прав і свобод людини працівниками поліції під час заходів із підтримання публічної безпеки та порядку, під час виявлення та розкриття злочинів, запобігання адміністративним і кримінальним правопорушенням та протидії злочинності, досудового розслідування кримінальних правопорушень, виконання інших завдань, покладених на поліцію.

2. Здійснення контролю роботи органів і підрозділів поліції з питань охорони осіб, затриманих за підозрою в учиненні кримінальних правопорушень, осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, та засуджених осіб, їх доставлення під час досудового слідства, проведення з ними слідчих дій, розгляду справ у судах, забезпечення виконання постанов суду про адміністративний арешт.¹⁰

Перелік основних прав і свобод людини та громадянина закріплено Конституцією України, зокрема у ст. 22 зазначено, що громадяни України «мають усю повноту соціально-економічних, політичних і особистих прав і свобод, проголошених і гарантованих Конституцією та законами України».¹¹

Розглянемо особливості дотримання прав і свобод людини дільничними офіцерами поліції під час охорони публічного порядку в сільській місцевості.

Дільничний офіцер поліції у своїй діяльності керується Конституцією України, Законом України «Про Національну поліцію», іншими законодавчими актами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативними актами Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України, Загальною декларацією прав людини, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Основним нормативним документом, що регламентує організацію діяльності офіцерів поліції, є Наказ МВС України № 550 від 11 листопада 2010 р., яким затверджено «Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України». Відповідно до наказу, дільничний – це посадова особа, на яку покладено виконання завдань служби дільничних та яку наділено повноваженнями відповідно до законодавства.¹²

⁷ Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

⁸ Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

⁹ Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

¹⁰ Управління забезпечення прав людини. Офіційний веб-сайт Національної поліції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1998717>.

¹¹ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

¹² Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 листопада 2010 р. № 550 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10>.

Дільничні офіцери поліції – єдині представники органів поліції в сільській місцевості, на яких, відповідно до р.3 «Основні функції працівників служби дільничних інспекторів міліції» вищезазначеного Положення, покладено обов'язок із «забезпечення прав і свобод людини, її безпеки та захисту від протиправних посягань; надання в межах своїх повноважень правової, соціальної допомоги й інших послуг населенню. Налагодження співпраці з органами державної влади й органами місцевого самоврядування, населенням і громадськими формуваннями з охорони громадського порядку в зміцненні правопорядку та профілактиці правопорушень».¹³

У пересічних громадян дільничний офіцер поліції асоціюється з поліцейським, який відвідує їхні помешкання, розпитує про сусідів, збирає інформацію про певних осіб, про різні підозрілі події. Хоча насправді, і це має розуміти громада, кожен дільничний офіцер поліції виконує своє завдання – підтримує правопорядок на ввіреній йому поліцейській дільниці, в кожному окремому селі, кожному будинку.

Отже, зважаючи на специфіку своєї роботи, дільничні офіцери поліції, які несуть службу в сільській місцевості, є максимально наближеними до життєво важливих інтересів населення. Тобто їхня повсякденна діяльність передбачає виконання певних службових обов'язків, що досить часто потребує постійного спілкування з громадянами. Найчастіше через невелику кількість жителів повноваження сільського дільничного поширюються на кілька сіл, що значно ускладнює його роботу та досягнення поставлених цілей. Працюючи на сільських територіях, дільничні офіцери поліції мають брати до уваги, що організації їхньої діяльності притаманні певні особливості, а саме: віддаленість ввірених їм поліцейських дільниць від району, подекуди їх велика площа, значні відстані між сільськими поселеннями, відсутність засобів комунікації, зокрема сотового зв'язку чи транспортного сполучення, особливості укладу і способу життя мешканців села й інші, без урахування яких неможливо підвищити ефективність діяльності загалом.

Щодо специфіки роботи дільничних офіцерів поліції по охороні публічного порядку, профілактиці злочинів і адміністративних правопорушень, організації взаємодії з населенням на обслуговуваних сільських територіях, варто зауважити, що статус дільничного офіцера поліції, який обслуговує сільську територію, у сфері забезпечення охорони публічного порядку має певні відмінності від статусу дільничного, котрий обслуговує міську поліцейську дільницю.

Так, відповідно до «Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України», публічний (громадський) порядок – система суспільних відносин, які складаються і розвиваються у громадських місцях під впливом правових і соціальних норм, спрямованих на забезпечення нормального функціонування установ, організацій, громадських об'єднань, праці й відпочинку громадян, повагу до їхньої честі, людської гідності та громадської моралі.¹⁴

Отже, основним суб'єктом системи попередження злочинності та забезпечення охорони публічного порядку в сільських населених пунктах є дільничний офіцер поліції. Щодо злочинів і правопорушень, то їх, звичайно, важливіше попередити, аніж розкрити. Попередження – найважливіше завдання дільничного, яке вимагає від нього кропіткої профілактичної щоденної роботи. Успіх роботи дільничного багато в чому залежить від того, наскільки добре він знає, хто мешкає в кожному приватному будинку, чи в порядку документи мешканця, чим він займається, хто його відвідує. З огляду на те, що в окремих селах проживають тисячі мешканців, а це тисячі будинків і сімей, громадян різного роду занять і вподобань, таке завдання не з легких. Крім того, важливо тримати на обліку тих осіб, які відбували покарання в місцях позбавлення волі, а також тих, хто мав намір вчинити чи вчиняв протиправні дії. Також варто намагатися виявляти осіб, які розповсюджують наркотичні засоби чи влаштовують у своїх оселях «наркопритони». З такою метою доцільно проводити роз'яснювальну профілактичну роботу серед дітей і дорослих, що сприятиме запобіганню скоєнню злочинів.

Окремо варто зупинитися на захисті осіб похилого віку й одиноких, які мають низку соціальних і побутових проблем. Беручи до уваги сьогоденні тенденції молоді до пошуку роботи у великих містах, пенсіонери наразі становлять більшість сільського населення. Шахраї та грабіжники, а інколи і власні дорослі діти завдають стареньким душевного та фізичного болю. Тому дільничний офіцер поліції має приділяти

¹³ Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 листопада 2010 р. № 550 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10>.

¹⁴ Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 листопада 2010 р. № 550 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10>.

особливу увагу таким проблемам, намагатися по можливості відвідувати осіб, котрі потребують уваги й допомоги.

Співпраця з населенням є першочерговою в роботі дільничного, тому що самотужки, без вчасної допомоги мешканців, доволі складно впоратись із правопорушниками. Тут важливо знаходити спільну мову з мешканцями, вміти входити в довіру, спонукати до розуміння. У незультаті селяни самі донесуть інформацію про щось, на їхню думку, підозріле, про протиправні дії та ін.

Як бачимо, служба дільничного нелегка та клопітка, психологічно тяжка й виснажлива. Цілком очевидно, що дільничний має цінність лише тоді, коли його знають люди і, що ще більш важливо, довіряють йому і впевнені, що він дійсно допоможе. Тому хороший дільничний – це той, хто сумлінно працює і, маючи бажання та професійні здібності, обов'язково досягне значних успіхів у своїй роботі.

З такою метою дільничному варто постійно підвищувати свій професійний рівень, вивчаючи положення Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, стежити за змінами в законодавстві, а також вичити передовий досвід виконання службових обов'язків для впровадження його у свою практичну діяльність.

Слушним, на нашу думку, є висновок, зроблений фахівцями Фонду імені Фрідріха Еберта та Національної академії внутрішніх справ у практичному посібнику «Права людини в діяльності поліції», що «під час аналізу правового та соціального статусу працівника поліції стає зрозуміло, що вимога щодо дотримання прав і свобод людини і висока ефективність поліцейської діяльності напряму залежать від рівня забезпечення прав самого поліцейського. Вирішення питань соціально-правового захисту поліцейського має стати пріоритетним напрямком реформування органів внутрішніх справ України».¹⁵

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що права і свободи будь-якої людини гарантуються цілою низкою міжнародно-правових актів, вони знайшли своє закріплення в Конституції України. Поліція як центральний орган виконавчої влади служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку. Важливим у реформуванні поліції є налагодження партнерських і взаємовигідних відносин з населенням. Одними з ключових показників ефективності поліції є довіра населення, відчуття ним своєї безпеки. Потенційна готовність громади допомагати органам поліції в їхній роботі має стати показником досягнень на шляху реформування.

Служба дільничних офіцерів поліції також потребує реформування, зокрема важливим вважаємо розроблення нових положень про дільничних офіцерів поліції, якими повинні бути змінені їхні функціональні обов'язки. Щодо діяльності дільничних офіцерів поліції на сільських територіях, то, на нашу думку, доцільно розробити спеціальні норми для дільничних офіцерів поліції, які обслуговують сільські території. На жаль, заходи, що сьогодні вживаються на державному рівні, орієнтовані, насамперед, на співробітників, які працюють у містах.

З урахуванням об'єктивно існуючої специфіки роботи дільничних офіцерів поліції з охорони публічного порядку в сільській місцевості, важливим складником їхньої успішної діяльності є підтримка як з боку держави, так і з боку громади. Злочини проти публічного порядку в сільській місцевості – це складне соціальне явище, що загрожує безпеці громадян, порушує їхні права і свободи і, звичайно, потребує подальшого вивчення та дослідження стану і динаміки.

Належний соціально-правовий захист дільничних офіцерів поліції, а саме – забезпечення їх усім необхідним для роботи майном і технікою, зокрема, для підвищення мобільності, – виділення службового автомобіля, належне фінансове та соціальне забезпечення, гідні умови життя як самого поліцейського, так і членів його родини, є важливим складником успішної діяльності дільничного та гарантією дотримання ним прав і свобод людини.

¹⁵ Права людини в діяльності поліції : [практич. посіб.]. – Фонд ім. Фрідріха Еберта. – НАВС. – Серпень, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/12804.pdf>.

Анотація

У статті досліджено специфіку дотримання прав і свобод людини в діяльності дільничних офіцерів Національної поліції України під час охорони публічного порядку в умовах сільської місцевості та вироблено шляхи підвищення ефективності їхньої діяльності з урахуванням сучасного розвитку українського суспільства, держави, законодавства зазначеній сфері.

Summary

The article deals with the specificity of protection of human right and freedoms in the activities of district police officers of the National Police of Ukraine during the protection of public order in non-urban area and the ways to increase the effectiveness of their activities, taking into account the current development of Ukrainian society, state, legislation in this sphere.

Використана література:

1. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про Національну поліцію : Закон від 2 липня 2015 р. № 580–VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
3. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 листопада 2010 р. № 550 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10>.
4. Управління забезпечення прав людини. Офіційний веб-сайт Національної поліції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1998717>.
5. Права людини в діяльності поліції : [практич. посіб.] – Фонд ім. Фрідріха Еберта. – Національна академія внутрішніх справ. – Серпень, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/12804.pdf>.

Владислав Мельник,

аспірант кафедри конституційного,

*адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*